

У политичкој, економској, војној и другој стручној литератури веома често се пише и расправља о политичком, економском, правном и другом светском поретку, али се веома ретко или се уопште не говори о војном светском поретку. У овом чланку говори се управо о светском војном поретку који сачињавају најмоћније војне силе са својим савезницима (или без њих).

Војни поредак, као и сваки други који обликује људска стварност, променљив је, како по времену трајања, тако и по структури. Обично се обликује у неком великом светском рату, када једне војне силе нестају, а друге искрсавају. Током трајања индустријске револуције и са прелазом у технолошко доба, нарочито у двадесетом веку, било је неколико таквих случајева.

Светски војни поредак може да представља само једна земља са својим савезницима када говоримо о униполарном светском војном поретку. У том случају та земља доминира светском војном/војно-политичком сценом и на одређен начин је обликује. Када војно-политичком сценом доминирају две војне силе говоримо о биполарном, а када доминирају три или више војних сила говоримо о мултиполарном светском војном поретку. Такви пореци, по правилу, не представљају један хармонизован мирољубив систем. Његови главни субјекти најчешће су у повременом или перманентном конфронтирању и у прошлости су завршавани оружаним сукобом. Изузетак је био недавни биполарни светски војни поредак који јесте завршен ратом, али „хладним“.

Недавни биполарни замењен је униполарним светским војним поретком. Од 1991. године, наиме, светском војно-политичком сценом доминира само једна земља – Сједињене Америчке Државе и једини преостали војни савез (НАТО), у којем оне имају водећу улогу. Ниједна друга земља или група земаља није била у стању да с њом равноправно учествује у одлучивању о кључним међународним проблемима, нити да јој се јави као реалан противник. Међутим, у новије време веома брзо, често и неочекивано, настају крупне промене у разним областима људских делатности, па и у констелацији снага у свету. Од недавно се са Запада на Исток врши пренос економске, а упоредо с тим политичке и војне моћи. Током последњих десет или више година драстично су повећани војни расходи групе евро-азијских земаља који се одражавају на јачање њихове војне

* Проф. др Тодор Мирковић је пуковник у пензији.

моћи. Таква тенденција се наставља, означавајући мултиполаризацију светског војног поретка. Тако постоје довољно јасни знаци и уверљиви подаци да се униполарни светски војни поредак замењује новим мултиполарним светским војним поретком и новим односом снага у свету.

Кључне речи: *поредак, војни поредак, светски војни поредак, сила, војна сила, војна моћ, војни савез, рат, оружани сукоб, констелација снага.*

Увод

Поредак је изузетно комплексан појам, који се различито дефинише и објашњава. Као о једном заокруженом систему можемо говорити о поретку у природи и о поретку у друштву. Поредак у природи успостављен је спољним силама, које га одржавају у његовој сталности и равнотежи. Евентуалне промене су под дејством спољних сила или дејствима човека, као што се у новије време дешава у Земљиној атмосфери. Поредак у друштву успостављају његове унутрашње силе. Подложен је честим променама како стања тако и у односу снага у њему.

Када је у питању ниво (обим, простор) обично се говори о глобалном/светском, регионалном и локалном поретку. Најважнији је, неоспорно, светски/међународни поредак, који се најчешће означава као идеолошко-политички, економски и правни. Ретко или се уопште не говори о војном (светском, регионалном) поретку, вероватно због тога што се сматра да је војска инструмент политике или њен део. У савременим условима, међутим, војска није само обични део политике, њен инструмент, како је говорио фон Клаузевиц, већ у неким случајевима главни њен део и/или поставља се изнад ње. Успостављање и постојање војних, војно-политичких и/или политичко-војних коалиција обликује један посебан систем, што указује на потребу целовитијег сагледавања не само тог система него (и пре свега) односа у њему. У овом чланку управо је о томе реч.

У новије време често се говори о *новом светском поретку* (политичком, економском, правном). Ову синтагму користили су велики државници и теоретичари, као Вудро Вилсон, Винстон Черчил, Збигњев Бжежински и други за означавање новог периода у историји обележеног крупним, драматичним променама у светској политичкој мисли и у односу снага, као што је био случај после Првог и Другог светског или у најновије време после хладног рата. У свим тим случајевима старе светске силе су нестајале, а нове настајале и успостављале нове односе међу њима. Војска или тзв. војни фактор у томе увек је имао (и има) изузетно важну, ако не и одлучујућу улогу. С обзиром на те и друге околности, не само да нема разлога да не говоримо, него се чак и намеће потреба да се говори и о војном (светском, регионалном) поретку, о његовим главним субјектима и односима између њих.

Када светски војни поредак посматрамо кроз доминацију једне војне силе говоримо о униполарном светском војном поретку, када су у питање две војне силе ради се о биполарном, а у случају да светском геополитичком и геостратегијском сценом доминирају три или више светских сила са ослонцем на војну моћ и савезништво, реч је о мултиполарном светском војном поретку. У релативно кратком периоду – од краја 19. до почетка 21. века савремени свет се суочио са сва три типа светског војног по-

ретка, мада не хронолошки поређаним наведеним поларитетима – у 20. век свет је ушао са мултиполарним војним поретком, са којим улази и у 21. век, док су се у међуремену измењали биполарни и униполарни светски војни пореци.

О светском војном поретку

Као што о светском поретку уопште не можемо говорити о једном хармоничном, устаљеном, мирољубивом систему, већ пре о главним носиоцима/центрима светске моћи и односима између њих, тако и о светском војном поретку не можемо говорити као о јединственом војном систему, него о систему у којем постоје и делују водеће, најмоћније војне силе и војни савези који се у међусобним односима понашају наклоњено или супротстављано. У том погледу готово свака епоха имала је своје специфичности – своје велике силе које су се бориле за нова освајања и, по правилу, међусобно сукобљавале и ратовале. Ратови које су оне водиле мењали су постојећи не само војни него и светски поредак и успостављали нови.

О постојању једног реалног светског војног поретка могло би се говорити тек у позном средњем и раном новом веку. Пре и после Христовог доба у појединим регионима евро-азијског геостратегијског простора постојале су поједине војне силе које су покушавале да изврше дубоке продоре и освајања (походи Александра Македонског, Џингис Кана и других), по правилу кратког даха и још краће трајања, али ти и други догађаји и стања не би могла да се окарактеришу као светски војни поредак. У средњем веку, у ствари, постојали су војни пореци, али су били део друштвено-политичких система, као на пример систем *феудалних армија* у земљама западне Европе или војно-феудални *тимарски систем* Отоманске Турске, али су грађени углавном у оквирима појединих земаља.

У позном средњем веку, међутим, искрсавају велике освајачке и колонијалне силе које уз помоћ снажних армија покушавају да остваре своје економске и друге интересе. После распада снажне Римске империје и нестабилног Византијског царства, на европско континентално тло ступа снажна и агресивна Отоманска империја, која покушава да освоји, осим широких простора Азије, јужну и западну Европу и читаво подручје Средоземља.

Освајање већег дела балканског простора, коначан пад Константинопоља (1453) и покушаји Отоманске империје да под своју контролу стави путеве трговине са Кином и Индијом, као и њени потоњи покушаји да изврши продор ка срцу Европе, позвали су европске силе на узбуну. Оне су, наиме, на то реаговале јачањем својих оружаних снага, како ради непосредне одбране (Аустроугарска и Русија), тако и ради оспособљавања за продоре у афро-азијске и друге до тада непознате просторе (Португал и Шпанија, Енглеска, Француска, Русија и друге земље).

Нови век – нови војни поредак

Откриће Америке (1495) означило је напуштање средњег века и улазак савременог света у нови век, који су обележиле и карактеришу две битне појаве: колонијација и индустријска револуција. Једно и друго убрзало је настајање и војно јача-

ње нових сила и њихову међусобну борбу за превласт. После сваког великог рата успостављан је мир, вршена је подела победничке добити, једне силе су силазиле са светске сцене, а друге су јачале или искрсавале.

Колонијална освајања у 15. и 16. веку довела су Португал на ниво једне од водећих европских поморских и колонијалних сила. Међутим, она убрзо губи своју моћ у корист Шпаније, која у раном новом веку постаје најмоћнија европска земља, али не задуго. Из тридесетогодишњег рата (1618–48) који је окончан Вестфалским миром, Шпанија је остала ослабљена, без Португала и Холандије. Примат на европској и светској геополитичкој и геостратегијској сцени преузела је Велика Британија која успева да до пред крај 19. века стави под своју контролу близу једне петине Земље. Снажне војнопоморске и колонијалне силе су, такође, Француска и Русија, а нешто мање Холандија и Белгија.

У 17. и 18. веку војни геостратегијски поредак сачињавају Велика Британија, Француска, Царска Русија, Аустроугарска и Отоманска Турска¹. Осим борбе против Отоманске Турске, европске велике силе ратовале су и између себе, како за престиж на континенту, тако и за нове колоније², као на пример француско-британски колонијални сукоби, укључујући рат за аустралијско наслеђе, борбе за одбрану постојећих и освајање нових територија у Северној Америци у доба Америчке револуције, затим Наполеонови ратови – походи у Италију 1769; експедиција на Египат 1798–99; освајања централне и источне Европе 1803–1815³ и други.

Резултати Наполеоновог ратовања сумирани су на Бечком конгресу (1815) где су представници свих тадашњих великих сила, укључујући Наполеонову Француску, цртали нове границе и обликовали нову слику Европе. После тих ратова и одлука Бечког конгреса, моћ и утицај Француске значајно су опали, а ојачали Аустрије и Немачке. Аустрија је, на пример, повратила власт над Тиролом, тзв. илирским покрајинама Венецијом и Ломбардијом

Пре и после Наполеонових ратова, нарочито после неуспеле друге опсаде Беча (1683) и великог турско-аустријског рата, нагло је слабила и моћ Отоманске империје (њој се придаје атрибут „болесник на Босфору“) углавном у корист Хабзбуршке монархије, а посредно Француске и Велике Британије. Ипак, на Берлинском конгресу (1878) за истим столом, као велике светске силе, нашле су се: Аустроугарска, Француска, уједињена Немачка⁴, Русија, Турска и Велика Британија. Берлински конгрес означаван је и као „конгрес мира“, али мир и уколико га је било, био је кратког даха. Борбе између великих сила за прераспodelу колонијалних поседа и за

¹ Немачка, као и Италија, све до пред крај 19. века, нису постојале као самосталне државе. Све до 1871. године постојала је Пруска и неколико других држава, које су, после Француско-пруског рата (у којем је Француска била губитник) уједињене у једно Немачко царство. Италија је вековима била поцепана у више малих држава/краљевина, претежно под страном контролом (француском, аустроугарском), да би тек половином 19. века био отпочет процес њеног уједињења. Године 1861. проглашена је Краљевина Италија, а 1870. године придружује јој се Венеција, тако да Италија добија контуре садашње државе.

² У том погледу посебно је карактеристичан Седмогодишњи рат (1756–63), који је представљао „први општеевропски рат у коме су биле ангажоване све значајније силе Европе, сем Турске“, в. Petar Tomas, *Војна историја, Војно дело, 1959, стр. 735-41.*

³ Током прве деценије 19. века, Наполеон Бонапарте заратио је са скоро свим важнијим европским силама, доминирајући континенталном Европом, али је ту своју доминацију ускоро изгубио поразом у покушају продора у дубину Царске Русије.

⁴ На Берлинском конгресу уједињену Немачку веома успешно је заступао пруског цара Ото фон Бизмарк.

Отоманско наслеђе настављене су и интензивирани⁵. Све то водило је Првом светском рату из којег ће произаћи нови светски поредак у свим његовим димензијама: политичкој, социјалној, економској и војној.

Полазећи од учесника и донетих одлука, може се сматрати да је Берлински конгрес прилично јасно обликовао нови, мада окрњени светски политички и војни поредак. Током 19. века, у ствари, у настајању су биле још две велике светске силе: једна на Западу и једна на Далеком истоку, али оне нису биле учеснице Берлинског конгреса. Сједињене Америчке Државе су, наиме, одмах после добијања пуне независности кренуле на освајање Запада, а затим и пространог пацифичког подручја, али су избегавале да се мешају у европске послове, док је Јапан, после дуго-трајне изолације, предузео значајне економске, социјалне и војне реформе из којих је изашао као једна од великих сила света; кренуо је у војне походе и у освајање нових територија. Међутим, и он се држао подаље од Европе, покушавајући да стекне што чвршће позиције у Југоисточној Азији.

Мултиполарни војни поредак пре Првог светског рата

За светски војни поредак пре и после Првог светског рата (укључујући период између два светског рата) посебно је карактеристично успостављање билатералних и мултилатералних војних савеза, њихово међусобно конфронтирање и непосредно сукобљавање, као и стварање и функционисање прве светске организације – *Лиге народа*, која је имала и елементе колективне безбедности.

После Берлинског конгреса Немачка је нагло војно јачала и испољавала освајачке амбиције. Већ идуће године (октобра 1879) образује *Двојни савез* са Аустроугарском „ради узајамне помоћи у случају напада Русије на једну од њих“⁶. Њима се одмах затим придружује Италија како би обезбедила своје интересе у Средоземљу, формирајући тако *Тројни савез* (Немачка, Аустроугарска, Италија), који од самог свог почетка, а нарочито од 1887. године, добија изразито офанзивни карактер⁷.

Такве тенденције су на време увиделе и добро процениле остале велике силе, па су приступиле међусобном договарању и споразумевању. Најпре су Велика Британија и Француска, до тада љути противници, 1904. године закључили споразум звани *Entente Cordiale* (срдачни, другарски споразум) ради заједничког супротстављања све јачој Немачкој. Године 1907. Велика Британија и Царска Русија су са истим циљем склопиле тзв. *Англо-руску Антанту*, да би исте године све три силе формирале *Тројну Антанту* којом су се обавезале на међусобну војну помоћ у случају избијања рата са Немачком⁸. Закљученим уговорима савезници нису били

⁵ Одлуке Берлинског конгреса и слични договори великих сила показују положај малих држава и народа. На Берлинском конгресу цртане су границе и утврђиване сфере утицаја великих сила. Области које су дате охрабреној Аустроугарској у подели Отоманског наслеђа садржавале су клице нових сукоба.

⁶ Тај савез назван је и „Антикомунистички блок“.

⁷ Опширније в. VOJNA ENCIKLOPEDIJA (Југославије), Редакција Војне енциклопедије, 1865, Том I, стр. 198.

⁸ Наведене чињенице побијају све теорије о поводима за избијање Првог светског рата по којима кривицу за тај рат носе Србија и Русија. Десет година пре почетка тог рата процењено је одакле долази реална опасност, која ће се, уз тражење погодне повода, и обистинити.

повезани формалним војним савезом, сем Русије и Француске, и тек су за време Првог светског рата заузеле јединствен став, а током рата придружиле су им се многе друге државе, укључујући Италију и Јапан у каснијој фази рата.

Мултиполарни међународни војни поредак између Берлинског конгреса (1878) и почетка Првог светског рата сачињавале су углавном европске велике силе груписане у војне савезе унутрашње неповезане, а међусобно видно супротстављене. Јапан је на Далеком истоку деловао самостално, а САД су на Западу избегавале да се мешају у европске послове, једна и друга настојећи да освоје нове територије.

Оштрина супротстављености између наведених војних савеза испољена је до пуног изражаја у Првом светском рату, у којем су настале изузетно крупне промене. Немачка и Аустроугарска су поражене; Немачка ослабљена⁹, а Аустроугарска разбијена. Ниједна од њих (Немачка бар привремено, Аустрија за стално) није могла бити сматрана светском или европском великом силом. Царска Русија трансформисана је у Совјетски Савез, који се идеолошки сукобио са свим осталим великим силама. Из рата је, међутим, изашла нова светска сила – Сједињене Америчке Државе, али су се, после Великог рата, повукле у својеврсну изолацију, настојећи да се посебно не ангажују у решавању међународних проблема. Тако су се одмах после Првог светског рата као велике светске силе котирале: Велика Британија, Француска, Совјетски Савез, Јапан и САД, при чему су само Велика Британија и Француска задржале одређену форму саветништва, док су остале три земље деловале самостално у складу са својим интересима и стратегијским циљевима.

Војни (не)поредак између два светска рата

Последице Првог светског рата биле су огромне – више од седамдесет милиона мобилисаних војника, десет милиона погинулих и два пута више рањених¹⁰. Разарања и „коллатералне штете” су готово непроцењиве. Због тога су неки противници рата и поборници мира тај рат означили као „последњи велики рат”. Појавиле су се идеје о свету мира и сарадње, људских права и слобода. После уласка САД у рат, амерички председник Вудро Вилсон постао је изузетно активан и код савезника преузео иницијативу, како у погледу даљег тока вођења рата, тако и послератног уређења света¹¹. У свом говору, одржаном 8. јануара 1918. године, у 14 тачака изнео је своје погледе о циљевима рата и визији послератног мира. Његове идеје, међутим, нису наи-

⁹ Немачкој су одузете прекоморске колоније и осуђена је да плати 50 милијарди долара као ратну одштету.

¹⁰ Србија је била један од највећих страдалника у овом рату. Према процени делегације Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, поднетом Мировној конференцији у Версају, ратна штета Србије износила је тачно једну половину укупне националне имовине, а у рату је страдало 28% становника. Према тим подацима Србија је изгубила 62% мушког становништва од 18 до 25 година, од којих је 53% погинуло, а 9% су постали трајни инвалиди.

¹¹ У Паризу је остао пуних седам месеци у разговорима са представницима Велике Британије, Француске и Италије све до закључења Версајског уговора 28. јуна 1919. године (в. Encyclopedia Britannica, одредница Woodrow Wilson).

шле на пуно разумевање и подршку представника Велике Британије и Француске. Идеје изнете у 14 тачака, међутим, унете су у Повељу *Лиге народа*¹², којом је извршен покушај обликовања новог светског политичког, економског и војног поретка.

Лига народа, глобална организација колективне безбедности, мира и благостања, основана је на крају рада Париске мировне конференције 1919. године. Њену Повељу (26 чланова) потписале су 44 државе, од којих 31 које су биле на страни Тројне Антанте, укључујући и оне које су јој се придружиле током рата, као Италија и Јапан. Као њени главни циљеви означени су: разоружање, спречавање рата преко колективне безбедности, решавање спорова између држава путем преговарачке дипломатије и побољшање глобалног благостања. Постављени циљеви само су делимично остварени и то у првом периоду њеног постојања.

Од три главна тела Лиге народа најважнију улогу имао је Савет (остала два су била Секретаријат и Скупштина), који је имао у надлежности бављење свим проблемима који утичу на светски мир. Савет је почео да ради са четири сталне чланице (Уједињено Краљевство, Француска, Италија и Јапан)¹³ и четири несталне чланице (Белгија, Бразил, Грчка и Шпанија). Уместо САД, чији Конгрес је оспорио укључивање САД у Лигу народа, пета чланица постала је Република Кина, а Вајмарска република (Немачка) приступила је Лиги и постала њена стална шеста чланица 8. септембра 1926. године. Одлукама Немачке и Италије да иступе из Лиге (Немачка 1933, а Италије 1937. године) њихова места заузеле су нове несталне чланице Савета.

Управо због неслоге између великих сила (Совјетски Савез, нарочито у Стаљиново доба, све капиталистичке земље је сматрао својим непријатељима и тако се, у основи, понашао; Немачка, Јапан и Италија напустили су Лигу и градили свој властити савез¹⁴; САД су избегавале да се експонирају у решавању међународних проблема) главни циљ Лиге – спречавање агресија и одржавање стања (*status quo*) успостављеног уговорима постигнутим на завршетку и одмах после Првог светског рата, није могао бити остварен¹⁵. Лига није успела да спречи експанзију Јапана у Манџурију и Кину; није успела у остваривању једног од главних циљева – разоружање, а још мање да спречи наоружавање неких земаља; није успела да спречи Италију да окупира Етиопију, као ни да утиче на ток Шпанског грађанског рата. Такође, није успела да спречи Немачку да анектира Аустрију, а нарочито, и пре свега, да спречи избијање Другог светског рата.

За период између два светска рата пре би могло да се говори о војном нередом него о неком војном поретку. Првих година после Првог светског рата, додуше,

¹² Као награду за напоре у успостављању и промовисању Лиге народа, Вудро Вилсон је касније добио Нобелову награду.

¹³ Укључивање у Савет Лиге Италије и Јапана – земаља које су биле на страни агресора, а касније и Немачке, главне претходнице у тој агресији показале се као једна од највећих грешака и неуспеха Лиге.

¹⁴ 27. септембра 1940. Немачка, Италија и Јапан основале су тзв. Тројни пакт, којем су се касније прикључиле Мађарска 20. 11. 1940, Румунија 23. 11. и Словачка 24.11. исте године, а Словачка и Бугарска 1. 3. 1941.

¹⁵ „Тридесетих година, када су Јапан, Немачка и Италија напустили Лигу народа дошло је до кршења свих тих (миротворних) уговора и губљења интереса осталих великих сила у њиховом спровођењу, тако да је и моћ Лиге народа битно опала“, каже се у „Encyclopedia Britannica“, одредница League of Nations.

формирани су неки војни савези¹⁶, али, иако су имали подршку неких великих сила, Француске на пример, нису имали већи међународни значај. Из таквог војног нереда ушло се у Први светски рат у којем су ницале клице новог светског геополитичког и војног поретка.

Биполарни војни поредак у време хладног рата

Из Другог светског рата изашле су две неприкосновене војне силе: Сједињене Америчке Државе и Совјетски Савез које су релативно брзо око себе формирале војне блокове. Остале војне силе из предратног периода или су поражене или су изгубиле атрибут „светске” силе. Немачкој и Јапану наметнута су ограничења у погледу наоружавања, док су се Велика Британија и Француска уклопиле у западни војни савез и, практично, своју војну политику и стратегију подредиле том савезу и његовој водећој сили – Сједињеним Америчким Државама.

Сједињене Америчке Државе 1945. нису поступиле на исти начин као 1918. године. Наиме, после завршетка Првог светског рата и тријумфалног изласка из њега, САД су се повукле у својеврсну изолацију и занемариле своје ангажовање у светским пословима. Максимално су редуцирале оружане снаге и ослонац на њих у спровођењу своје спољне политике. Насупрот томе, 1945. године, после демобилизације ратне армије, задржале су значајне војне капацитете, како оперативно-тактичке, тако и стратегијске намене. Испољиле су, такође, интерес да и у послератном периоду задрже водећу улогу међу западним савезницима. На такву одлуку САД утицало је понашање Совјетског Савеза, који је ослонцем на тзв. међународни комунизам покушавао да шири свој утицај готово широм света. Полазећи од процена да тзв. слободном свету прети опасност од СССР-а и међународног комунизма, маја месеца је, на иницијативу САД, закључен Северноатлантски уговор (Northatlantic Treaty), познат по акрониму НАТО, у који су касније укључени Италија и Немачка.

Као одговор на формирање Северноатлантског пакта, нарочито на укључивање поновно наоружане Западне Немачке у западни војни савез, на иницијативу Совјетског Савеза формиран је други војни савез – Варшавски уговор (званично Споразум о пријатељству, сарадњи и узајамној помоћи) у који су укључене средњоевропске и источноевропске социјалистичке земље. Тако су у условима идеолошко-политичке конфронтације и војног надметања створена два изузетно велика и моћна војна савеза, који су обликовали битност биполарног светског војног поретка.

Пре и после формирања НАТО формирано је неколико других војно-политичких савеза, укључујући: РИО пакт, између земаља Централне и Јужне Америке (септембар 1947); Бриселских пакт, земаља Бенелукса, Велике Британије и Француске (март 1947); Анзус пакт – Аустралија, Нови Зеланд, САД (септембар 1951); ЦЕНТО

¹⁶ Мала антанта, на пример, војно-политички савез Чехословачке, Румуније и Краљевине Југославије с циљем да се онемогуће планови Мађарске за ревизију њених граница према тим земљама и евентуални покушај Хабзбурговаца за рестаурацију бивше аустроугарске империје, или Балкански савез основан између Југославије, Румуније, Грчке и Турске ради супротстављања евентуалним покушајима Бугарске за ревизију њених граница.

(Багдадски пакт) – Велика Британија и земље Средњег истока (август 1954) и ЦЕНТО (пакт земаља Југоисточне Азије)¹⁷. Сви ти савези, као и бројни билатерални аранжмани, које су САД закључивале са себи наклоњеним земљама, допуњавали су систем одбране Запада. С друге стране, Совјетски Савез је такође имао билатералне уговоре о пријатељству и узајамној помоћи са неколико земаља, укључујући и Кину до њиховог разлаза почетком шездесетих година, али суштину војног поретка током хладног рата представљале су две наведене суперсиле и два војна блока.

Хладни рат, срећом по човечанство, завршен је без проливања крви. САД и НАТО остварили су победу над економски слабијим и политички немоћнијим Совјетским Савезом и Варшавским уговором. Варшавски уговор званично је распуштен јула 1991, а одмах затим дезинтегрисан је и Совјетски Савез. Наследила га је економски исцрпљена и војно ослабљена Руска Федерација, која ће уместо светске добити статус регионалне војне силе. На светској војно-политичкој и геостратегијској сцени остали су само САД и НАТО са перспективом/амбицијом успостављања униполарног светског (политичког и војног) поретка. Новооснована Заједница Независних Држава (ЗНД) од бивших совјетских република, без Естоније, Летоније и Литваније, није имала већи војни значај.

Униполарни војни поредак после хладног рата

Сједињене Америчке Државе нису биле задовољне лидерском улогом само у једном делу света; оне су тежиле светском лидерству¹⁸. Победом у хладном рату указала им се прилика да своје тежње остваре. У том смислу, изградиле су своју стратегију – Стратегију националне безбедности ангажовања и ширења (*National Security Strategy of Engagement and Enlargement*), коју ће покушати да реализују непосредним деловањем према појединим земљама и деловима света и посредством јединог преосталог блока у којем су имале водећу улогу.

Лидерске амбиције САД појачане су чињеницом да су све земље бивше чланице Варшавског уговора са одушевљењем прихватиле пораз и јавно демонстрирале жељу да се укључе у постојеће и нове међународне институције Запада. Совјетско руководство, односно руководство нове Руске Федерације, такође је прихватило изазов. Тако су пре и после распада ВУ и дезинтеграције Совјетског Савеза уследиле бројне иницијативе и окупљања представника са једне и са друге стране. На лондонском самиту НАТО-а, јула 1990. године, на пример, донета је декларација којом су позване све земље чланице ВУ на успостављање дипломатских односа са НАТО, што су оне ускоро и учиниле. На самиту КЕБС-а у Паризу, новембра исте године, земље чланице НАТО-а и тада још званично постојећег ВУ, пружиле су руке помирења, а јуна 1991. године на министарском састанку НАТО-а у Колпенхагену разматрано је успо-

¹⁷ Опширније в. Тодор Мирковић, Стратегије и ратне доктрине суперсила и блокова, ВИЗ, Београд, 2003.

¹⁸ Познати амерички политичар Пол Нице је, управо на исходу хладног рата, писао да је пуних четрдесет година америчка спољна политика вођена ка једном јасно утврђеном циљу – да САД „преузму вођство у изградњи једног међународног светског поретка заснованог на либералној економији и демократским институцијама ...” (Paul Nitze, *America an honest broker*, "Foreign Affairs", Fall 1990, pp. 1-15)

стављање „партнерских” односа са бившим чланицама ВУ. Крајем исте године (20. децембра) на састанку Савета НАТО-а присуствовало је девет земаља бивших припадника ВУ, укључујући три бивше балтичке републике, када је основан Савет за евроатлантску сарадњу, којем су приступили и Руска Федерација и све нове државе бивше совјетске републике, сада чланице ЗНД, као и Албанија. Јануара 1994. године у Бриселу је одржан самит НАТО-а и Савета за евроатлантску сарадњу (16+20 држава), када је усвојен *Програм НАТО „Партнерство за мир”*.

Савет за евроатлантску сарадњу 1997. године преименован је у Савет евроатлантског партнерства са проширеним оквиром деловања и продубљеним садржајем сарадње. Све земље чланице Савета, којему су се прикључиле и неке европске несврстане земље, постале су партнерске државе – укупно 43 (16+27). У релативно кратком периоду (1990–97) дошло је не само до помирења до тада жестоких противника већ и до стварања једног специјалног војно-политичког „комонвелта”, новог типа колективне безбедности на огромном евро-атлантско-азијском простору од Ванкувера до Владивостока. Том систему може се додати и тзв. *Медитерански дијалог*, извесна врста партнерства између НАТО и седам земаља јужног Медитерана. Тако је у оквиру НАТО и око њега створен својеврстан систем евроазијско-атлантско-медитеранске безбедности од 50 земаља (16+27+7) Тиме је уједино обликован нови *униполарни светски војни поредак*, изван чијег простора је једино Јапан располагао нешто значајнијом војном силом, али и он је посредно припадао том поретку. Војна моћ осталих земаља, нарочито ако се посматра кроз новчана издвајања за војску све до краја 20. века, била су готово занемарљива. Кина је, као једна од највећих и најмногољуднијих земаља савременог света, за потребе оружаних снага у 1999. години издвојила свега 12,6 милијарди америчких долара; Индија – 10,9 милијарди, Руска Федерација 6,7 милијарди и Јапан 44,5 милијарди долара. Све четири земље, у тој години, издвојиле су за оружане снаге мање од једне трећине војног буџета САД, најмоћније војне силе униполарног светског војног поретка, чији је војни буџет у тој години износио 287 милијарди долара¹⁹.

Униполарност светског војног поретка потврђује се и тиме што су САД биле (и даље су) војно присутне готово у свим деловима света. Океане и велика мора својим присуством контролишу њихови ратни бродови, копнене просторе копнене и ваздухопловне снаге, а биосферу извиђачки авиони и сателити. Прва америчка флота контролише западне обале САД и воде Пацифичког океана до Хавајских острва, Друга флота је оријентисана према Атлантском океану, а Шеста је у Средоземном мору. Пета америчке флота је у зони Персијског залива, а Седма у западном Пацифику. Четири регионалне команде „покривају” готово читав континентални простор планете Земље – Јужна – Централну и Јужну Америку; Европска – Европу и делове Азије (донедавно и северну Африку са Блиским истоком); Афричка (и даље у формирању) – Африку, а Пацифичка – Далеки исток и Југоисточну Азију. Команданти тих команди имају тачно одређене „зоне одговорности” које се додирују међусобно или са зонама одговорности команди наведених флота. Авиони типа авакс и извиђачки сателити непрекидно осматрају копнени, водени и ваздушни простор и систематски прате догађања у тим просторима.

¹⁹ V. Worff Defence Almanac – The 1999-2000.

Улазак у 21. век и у нови мултиполарни светски војни поредак

Крупне промене у односима снага у свету започете су поодавно – у последњем кварталу 20. века и настављају се убрзаним темпом. Изазване су *појавом нове технолошке револуције* и њеним утицајем на готово све људске делатности, па и на самог човека. Настала је и у ширем обиму примењена најпре у САД и Западној Европи, да би се постепено ширила и продирала према разним деловима света. Међутим, за разлику од индустријске револуције, која се скоро пуних 400 година задржала углавном у Западној Европи и Северној Америци, технолошка револуције је релативно брзо направила продор најпре на Далеки исток – Јапан и у „мале азијске тигрове”, а одатле у Кину, Индију и друге земље у развоју.

Главни чиниоци новог мултиполарног војног поретка

Сједињене Америчке Државе и НАТО, у којем оне имају водећу улогу, и даље имају надмоћ у односу на било коју другу земљу или групу земаља у свету. Они троше приближно две трећине војних расхода у свету и располажу са исто тако две трећине светских нуклеарних борбених средстава. Међутим, од осамдесетих година прошлог века, најпре постепено, а онда убрзано, врши се пренос економске, а тиме политичке и војне моћи са Запада на Исток. Само у последњих десет година војни расходи групе великих азијских земаља и Руске Федерације вишеструко су повећани и настављају да се повећавају убрзаним темпом, чинећи међународни војни поредак мултиполарним. На категорисање и разматрање светске војне мултиполарности указује и чињеница да се односи између појединих великих сила (група земаља) не развијају повољним током. Руска Федерација изложена је притисцима САД, НАТО и Европске уније, Кина је у спору са Јапаном уз очигледно подорење САД према њеном војном јачању.

Сједињене Америчке Државе задржавају изразити примат у свим доменима моћи – политичкој, економској и војној. Оне имају најмоћнију и најразгранатију мрежу информативне, политичко-пропагандне и обавештајне делатности. Њен БДП од 15.754 милијарди долара у 2012. години скоро два пута је већи од БДП друге економске силе – Кине са 8.227 милијарди америчких долара. Оне имају најмоћнију оружану силу, мада не по броју (1,430.000 људи у активном саставу), него по техничкој опремљености, борбеној оспособљености и стратегијској распоређености. За одржавање и техничку модернизацију својих оружаних снага оне троше (711 милијарди долара у 2012. години)²⁰ приближно једну половину војних издатака свих земаља света. Према изјавама највиших политичких и војних руководилаца САД, намеравају да војни примат, као важан чинилац у подршци глобалне спољне политике, задрже унедоглед.

²⁰ У тај износ укључено је и око 120 милијарди долара намењених за операције у Ираку и Авганистану.

Међутим, економска моћ Сједињених Америчких Држава релативно опада. Педесетих година прошлог века, на пример, БДП САД представљао је 38 одсто светског БДП, крајем осамдесетих година опао је на испод 20 одсто, а на почетку друге деценије 21. века на испод десет одсто. Многе процене указују на то да ће до краја првог квартала 21. века САД спасти на друго место економске моћи, а губитак примата у економској моћи повлачиће за собом промену односа снага у свету, како у политичкој, тако и војној моћи.

Организација Северноатлантског савеза (НАТО) највећи је, најмоћнији и најорганизованији војни савез који је икада постојао у свету. Његове европске земље чланице (27) располажу оружаном снагама од око три милиона људи. За њихово одржавање и техничку модернизацију оне троше близу 300 милијарди америчких долара годишње. Две његове европске чланице (Велика Британија и Француска) спадају у клуб пет нуклеарних сила и поседују респектабилну нуклеарну моћ.

Нова технолошка револуција дошла је у **Народну Републику Кину** у погодно време и на погодно тле. Управо у време њеног ширења из северозападног дела планете Земље у Кини су уведене велике реформе. Велики реформатор, политичар и државник Денг Сјаопинг усмерио је Кину ка тржишној економији, отворио је страним инвестицијама и ограниченој приватној иницијативи. Тако је у Кини дошло до споја врхунске технологије и изузетно радног и у захтевима скромног човека, односно до споја врхунских технологија и огромне масе радне снаге, способне да произведе довољно за потребе властите земље и за глобално тржиште. За релативно кратко време Кина је избила на друго место на лествици светске економске моћи и хита ка њеном самом врху. Упоредо с тим повећава се и њена политичка и војна моћ.

Кина има најбројнију армију на свету (око 2.300.000 припадника). Спада у „клуб“ пет нуклеарних сила, мада је (нуклеарно) најслабија међу њима. Располаже, ипак, са неких 50 до 75 интерконтиненталних балистичких ракета, већим бројем ракета средњег домета са нуклеарним бојевим пуњењем и снажним ракетно-нуклеарним средствима оперативно-тактичке намене. У оперативни састав флоте увела је први велики носач авиона и показала намеру да постане значајна војнопоморска сила. Кинески свемирски програм доживљава, такође, нагли развој. Јуна 2013. године Кина је успешно обавила пету свемирску мисију са посадом и ускоро планира спуштање своје летелице без посаде на Месец. Свој војни буџет повећава по стопи од 12 до 15 одсто годишње, тако да су њени војни издаци од 12,5 милијарди америчких долара у 1999. години повећани на 116 милијарди у 2011. години.

На промену односа снага у првој деценији 21. века утицао је и економски и војни опоравак **Руске Федерације**. Слично као у Кини, и у Русији је дошло до смене руководства и до економског опоравка, али знатно касније и другачије него у Кини. Њен економски опоравак и напредак заснивају се, углавном, на постојању богатих природних ресурса, њиховој експлоатацији и пласману на страна тржишта. Русија заостаје у примени нових технолошких достигнућа и у производњи за међународно тржиште, а не располаже тако снажним и радним капацитетима као Кина или Индија. Ипак, она остварује натпросечни економски раст стопом од три до четири одсто годишње, тако да је њен БДП повећан од неких 800 милијарди америчких долара у 1999. на 2.558 милијарди у 2012. години.

Руска Федерација има милионску армију и одржава глобални нуклеарни баланс са Сједињеним Америчким Државама. Има веома снажне ракетно-нуклеарне и ваздухопловне капацитете стратегијске, као и оперативно-тактичке намене. Незнатно заостаје иза САД у погледу подморничке флоте, а располаже и снажном површинском флотом. Убрзано модернизује своје оружане снаге, које су више од десет година практично биле запостављене. Зато је њен војни буџет од 6,7 милијарди долара у 1999. повећан на 86 милијарди у 2012. години. Русија постепено напушта статус регионалне у корист статуса светске војне силе.

У **Индији** се наставља демографска експлозија. Она се са 1 милијардом и 210 милиона становника приближава суседној Кини која има 1 милијарду и 350 милиона становника. Индија, као и Кина, успешно користи страна и осваја нова технолошка достигнућа. Убрзано се економски развија, остварујући натпросечни раст БДП по стопама од 5 до 6 одсто годишње, тако да је њен БДП у 2012. години достигао цифру од око 4.000 милијарди америчких долара, приближавајући се ДБП Јапана.

Индија има милионску армију (1 милион и 325.000 припадника). Освојила је производњу нуклеарних оружја и развија океанску флоту. Постепено, али сигурно осваја свемир. У ствари, дефинитивно постаје свемирска сила, пошто је након успешног слања летелице на Месец, новембра 2013. године, лансирала и орбиталну летелицу у правцу Марса. Све то указује на њену могућност, вероватно и намере, да ускоро постане значајна ракетно-нуклеарна сила. Међутим, за сада је рангирана као значајна регионална сила са перспективом уласка у круг великих светских сила.

Јапан је прва земља која је изван северозападног дела Земље прихватила и успешно применила нова техничко-технолошка достигнућа и убрзала свој економски и технолошки развој. Убрзо је постала друга економија света, иако је земља скромних природних ресурса. Међутим, пошто је у Другом светском рату Јапан био на страни сила Тројног пакта, то су му у послератном периоду наметнута ограничења у погледу развоја оружаних снага, њихових активности и издатака за војску. Наиме, одредбама Устава од 1947. године забрањено му је, поред осталог, објављивање рата или употреба оружаних снага у међународним споровима, као и излазак ратних бродова из територијалних вода. Јапан за оружане снаге не сме да издваја више од један одсто бруто друштвеног производа. Оружаним снагама дат је назив *Националне самоодбрамбене снаге*, које се годинама држе на нивоу од око 145.000 људи. Војни буџет Јапана, поред незнатног учешћа у ДБП (испод један одсто), систематски је повећаван, тако да је 2012. године износио 55.900 милиона америчких долара, чиме се обезбеђује одржавање савремено организованих и материјално-технички добро опремљених самоодбрамбених снага.

Међутим, маја прошле године, Савет националне одбране владајуће Либерално-демократске странке донео је декларацију којом се захтева „обнове наоружавања у пуном обиму“ (*full-scale rearmament*) и, с тим у вези, промена назива од самоодбрамбених у Снаге националне одбране, повећање војног буџета пробијањем границе од један одсто БДП и друго. Захтеви Савета националне одбране, који су објашњени опасношћу од ракетно-нуклеарног наоружавања Северне Кореје, спора са Кином око острва и друго, и даље су у разматрању са изгледима да се у целисти или у деловима усвоје и примене. Јапан има више закључених споразума и војних аранжмана са САД, с којима усаглашава планове и координира војне активности у подручју западног Пацифика.

У првој декади 21. века вођена је тиха невидљива трка у наоружавању у којој је неколико земаља у економском успону, подстицана великим улагањима у одржавање и модернизацију својих оружаних снага, корачало убрзаним темпом ка жељеном циљу – успостављању одређеног вида равнотеже у регионалном, а у крајњем и глобалном војном поретку. Трка се одвијала, пре свега, путем повећавања војних буџета и убрзане техничке модернизације оружаних снага у већини случајева, чак и на штету њихове бројности (видети у следећем табеларном прегледу).

Главни елементи моћи чинилаца мултиполарног војног поретка

Чиниоци \ Елементи	БДП (милијарди УС \$) 1999–2011	Оружане снаге (хиљада) 1999–2011	Војни буџет (милиона \$) 1999–2011
САД	8.511 – 14.658	1.385 – 1.427	288 – 731+
НАТО (без САД)	7.958 – 17.565	2.450 – 2.088	172 – 306
Јапан	2.903 – 5.228	172 – 147	45 – 56
НР Кина	4.420 – 8.350	2.500 – 2.300	13 – 116
Руска Федерација	860 – 2.558	1.200 – 860	7 – 86
Индија	1.689 – 4.962	1.210 – 1.325	11 – 46

Извор: За рубрику 1999. World Defence Almanac 1999/2000. Подаци за 15 земаља чланица НАТО-а (пре пријема нових чланица, бивших чланица Варшавског уговора) За рубрику 2011. енциклопедија Wikipedia (интернет) одговарајуће одреднице. +Укључује 120 милијарди долара за извођење војних операција у Ираку и Авганистану.

Специфичности преласка из униполарног у мултиполарни војни поредак

У последња два века крупне промене у међународном војном поретку настајале су, углавном, у великим ратовима, којима је претходило прегруписавања снага, стварање војних савеза и њихово међусобно конфронтирање. У рату су једне силе бивале поражене и губиле статус велике силе, а друге су из рата излазиле као победнице са новом моћи и новом улогом у међународним односима. Тако је, у суштини, било и у време хладног рата, с том разликом што претходно конфронтране стране нису ушле у ратни окршај; прелаз из биполарног у униполарни војни поредак извршен је еволутивно.

Садашњи прелаз од униполарног у мултиполарни војни поредак такође је еволутиван. Настаје упоредо са великом констелацијом снага у свету и преносом економске моћи из „глобалног Северозапада” у „глобални Југоисток”²¹. Остварује се

²¹ Термини које је користио познати геополитичар Јохан Галтунг, оснивач и први директор Института за истраживање мира Осло (ПРИО) (Норвешка), у реферату који је поднео на Округлом столу о „Глобалном југу” одржаном у Београду, 11. и 12. октобра 2013. године у организацији Европског центра за мир и развој Универзитета за мир који су основале Уједињене нације. На том округлом столу у говорима и рефератима учесника превађавала је теза/процена да "Глобални Запад/Северозапад" губи, док "Глобални Југ" добија пре свега у економској моћи, што за собом повлачи и друге чиниоце моћи и утицаја.

кроз готово драматично повећавање економске и војне моћи групе евроазијских земаља које, изузев Русије, захваљујући њеном нуклеарном потенцијалу, донедавно нису сматране ни значајнијим регионалним силама, док се сада о њима све више говори као реалним и потенцијалним светским суперсилама

Прегруписавање снага

Текућа догађања на војно-политичкој и геостратегијској сцени указују на благо хладноратовско конфронтирање одређених група земаља, пре свега САД са земаљама и организацијама које подржавају њихову глобалистичку политику, с једне, и Народне Републике Кине са земаљама које се на одређен начин окупљају око ње и/или с њом развијају сарадњу, с друге стране.

Североатлантски савез (НАТО) и Европска унија (ЕУ) више од двадесет година су у снажној експанзији. Руска Федерација, држава наследница бившег Совјетског Савеза, осећа се нелагодно, а у извесном смислу и обманутом, нарочито када је у питању приближавања НАТО-а њеним границама. Бивши председник САД Џорџ Буш, старији својевремено је обећао Михаилу Горбачову да НАТО неће излазити из својих ранијих граница, али то обећање је грубо прекршено. Руска Федерација готово од самог свог постојања у садашњем облику развија институционалну сарадњу са НАТО. Најпре је бивши Совјетски Савез 1991. године ушао у новоосновани Северноатлантски савет за сарадњу (*North Atlantic Cooperation Council, NACC*) – чланство које је Руска Федерација наследила, да би затим, као и све остале бивше републике Совјетског Савеза, приступила Савету Евро-атлантског партнерства (*Euro-Atlantic Partnership Council, EAPC*) 1994. године, поставши истовремено део Програма НАТО „Партнерство за мир”. Године 1997. основан је Стални заједнички НАТО-Руски Савет (*Permanent NATO-Russian Joint Caouncil*), који је 2002. године Римском декларацијом био обновљен и замењен новим документом – Саветом о НАТО-руским односима. Кроз наведене форуме у многим областима развија се успешна сарадња, али савремено руско руководство све је обазривије, јер САД и НАТО настоје да кроз ту сарадњу обезбеде лакши продор према руским границама. Све то, поред осталог, утиче на заоштравање односа између САД и Русије, Русије и НАТО, ЕУ и Руске Федерације. Најновији догађаји у Украјини могу да доведу до даљег заоштравања тих односа и до неповољних трендова развоја односа у свету уопште.

Сједињене Америчке Државе су још у време администрације бившег председника Клинтона започеле преоријентисање своје спољне политике од евро-атлантског подручја ка азијско-пацифичком региону. Тај заокрет, мада не драматичан, учињен је на основу процене да у зони Атлантика не постоји озбиљнија поморска сила која би могла да угрози њихове интересе, а да на европском копну имају снажно упориште (у ствари водећу улогу) у НАТО-у и сигурног савезника у ЕУ. У Југоисточној Азији и на Далеком истоку, међутим, једини значајнији савезник им је Јапан с којим имају одређене војне аранжмане, али за јачање својих позиција у том изузетно значајном региону потребни су им нови савезници и партнери. Своју пажњу усмерили су на стварање једног новог савезништва у троуглу: САД – Јапан – Кина, како би и са те стране могли да делују даље према централној Азији. Међутим, ма-

ло је вероватно да постоје реални изгледи да се та намера и оствари.. Односи са Кином су успостављени и развијају се на бази међусобне економске зависности. Кина, изгледа, није спремна да иде у евентуалне политичке и војне аранжмане са САД. Штавише, у новије време она је ушла у озбиљне спорове са америчким најоданијим савезником – Јапаном, што се такође поставља као препрека у америчко-кинеским односима.

У Сједињеним Америчким Државама с посебном пажњом се прати политичко и војно приближавање Кине и Русије, развој односа између Русије и Индије, и нарочито међусобно сврставање азијско-пацифичких земаља у организације за политичку, економску и војну сарадњу У том погледу посебну пажњу привлачи **Шангајска организација за сарадњу**, која обухвата шест веома значајних и природним ресурсима богатих земаља: Кину, Русију, Казахстан, Узбекистан, Киргистан и Таџикистан. Индија, Пакистан, Иран и Монголија су дијалогски партнери, а у својству посматрача и у сараднички однос укључена је огромна већина осталих азијских и неколико европских земаља, укључујући и Србију. Шангајска организација за сарадњу у фокусу своје делатности има унапређење стабилности и безбедности, укључујући борбу против тероризма. Отворена је за чланство нових земаља, али је одбила чланство Сједињених Америчких Држава. На Западу постоје мишљења да је Шангајска организација противтежа НАТО-у, мада је њена организација, политичка и стратегијска усмереност далеко од организованости и стратегијске усмерености НАТО-а.

На простору бившег Совјетског Савеза постоји и делује Организација за колективну безбедност и сарадњу. Њени стални чланови су: Русија, Белорусија, Казахстан, Јерменија, Киргистан и Таџикистан. Она је првенствено војни савез у оквиру којег се развија војноекономска сарадња. Постоји тенденција да се ова организација споји са Шангајском организацијом с приличним изгледима да се то и догоди с обзиром на то да више од једне половине њених чланова припада и Шангајској организацији. Таква тенденција појачава подозривост Запада у односу на мере које се предузимају на плану политичког и војног организовања на Истоку.

Закључна разматрања

Међународни војни поредак је променљива категорија. Мењају се њени главни чиниоци – једни одлазе са светске војно-политичке сцене, други ступају на њу. Те промене обично настају у великим ратовима и одмах после њих. Најновији униполарни војни поредак изашао је из хладног рата и његово трајање, вероватно, неће бити дуготрајно. У току је трансформисање тог униполарног у вишеполарни светски војни поредак чије трајање је, за сада, непредвидиво.

Сједињене Америчке Државе задржавају војну супериорност и врло је вероватно да ће је задржати можда чак и до половине овог века. Руководство САД је, у ствари, чврсто решено да ту супериорност одржи на дуги рок, што се потврђује најавама и са највишег нивоа. Одмах после хладног рата, наиме, у документима Пентагона забележено је да САД не сме дозволити да нека држава или група држава у свету постане оно што су били Совјетски Савез и ВУ. Тај захтев касније је у више наврата, на исти или нешто модификован начин, саопштаван домаћој и страниј јавности.

У Уводу у Стратегију националне безбедност, на пример, председник Барак Обама је, поред осталог, рекао: „Ми ћемо одржавати војну супериорност, која обезбеђује нашу земљу и подупиरे глобалну безбедност, деценијама унапред”²², а нашо касније: „Заиста, ниједна земља не може бити у бољем положају и у већој могућности да води у добу глобализације него Америка”²³. Сједињене Државе, у ствари, теже светском лидерству које желе да обезбеде и ослонцем на оружану силу, које је у нарастању економске кризе било доведене у питање. С тим у вези у „Прегледу” Стратегије националне безбедност се каже: „Стратегија наше националне безбедности фокусирана је на обнављање америчког лидерства како бисмо могли да штитимо наше националне интересе у 21. веку”²⁴, а у недавном издању „Зелене књиге КоВ САД” каже се да је јануара 2012. обелодањен стратегијски водич под насловом: „Одрживост америчког глобалног лидерства – Приоритети за 21 век”²⁵. У питању је, у ствари, стратегијски водич који је председник Обама саопштио руководству Пентагона. У његовом уводу председник Обама, поред осталог, каже: „Као врховни командант, ја сам одлучан у томе да ми у супротстављању савременим изазовима у очувању америчког глобалног лидерства, као и у одржавању наше војне супериорности наступамо чак јаче, делећи судбину са нашом војском, војним фамилијама и ветеранима”²⁶.

Да би задржале своју способност лидерства и штићеника глобалне безбедности, Сједињене државе се ослањају на савезнике и партнере, полазећи од тога да ниједна земља, без обзира на то колико је снажна, не може сама да се суочава са глобалним изазовима. Тако, сједињене са најмоћнијом војном организацијом (НАТО) и водећом улогом у њој, задржавају првенство у систему још важећег униполарног светског војног поретка. Ниједна друга земља не располаже војном моћи приближно америчкој, а не постоји ни војна, војно-политичка или политичко-војна организација приближно једнака НАТО-у. Међутим, још 1999. године у једном документу записано је: „Сједињене Државе уживају глобалну надмоћност у војној, економској, политичкој и културној моћи, али САД нису и неће бити једини детерминант светског поретка. Оне ће се вероватно све оштрије суочавати у надметању за регионални утицај са пет других центара моћи – Кина, Русија, Европа, Јапан и Индија”²⁷.

У међувремену, три земље су се издвојиле, од којих се две (Кина и Русија) могу сматрати светским суперсилама, јер поседују снажне компоненте ракетно-нуклеарних и ваздухопловних снага стратегијске намене. Ка том путу иде и Индија, а у процесу организацијског и другог оспособљавања је и још један снажан економски, политички и војнобезбедносни савез – **Шангајска организација**. Тако **савремени светски мултиполарни војни поредак у настајању сачињавају САД, Руска Федерација** (Русија испред Кине, јер располаже снажнијим нуклеарним потенцијалом) **и Кина**. Јапан са оружаном снагама од 147.000 људи, без средстава стратегијске намене не би могао да се сматра светском суперсилом, као ни Европа (Европска унија), јер није војно организо-

²² White House paper, May 20, 2011, p. 1.

²³ Исто, стр. 2.

²⁴ Прилог поменутом документу Беле куће, стр. 1.

²⁵ ARMY Green Book, Association of the United States Army, Washington, October 2013, p. 166.

²⁶ Sustaining U. S. Global Leadership: Priprieties for 21st Century; U.S. Department of Defense, January 2012, p. 1.

²⁷ International Strategic Situation, DND Policy Group Documents, Otava, Canada, October 1999.

вана. НАТО није самосталан, па би се пре могао сматрати придруженим елементом водећој војној сили у њему – Сједињеним Америчким Државама, док је Индија у фази прерастања од регионалне у светску суперсилу. Даљи развој Шангајске организације, њен карактер и њена моћ, тек треба да се потврђују.

Нови мултиполарни светски војни поредак је у даљем настајању и потврђивању. Обликује се у неповољним међународним условима. Глобална финансијска и економска криза и даље потреса савремени свет. Пренос економске моћи са Запада на Исток, с којом упоредо иду војна и политичка моћ, не обавља се безболно. Релативно опадање западне и јачање источне финансијске и економске моћи и надметање на међународном тржишту роба и капитала може да доведе до спорова и неке врсте конфронтирања на поменутој релацији. Ако се томе додају спорови између Руске Федерације с једне, САД и Европске уније с друге стране, као и проблеми на Далеком истоку (нуклеарно наоружавање Северне Кореје, кинеско-јапански спор и друго), онда је тешко избећи забринутост за будући хармоничан развој између главних чинилаца новог војног поретка, као и за мир и безбедност у свету уопште.

Литература

1. *Војна енциклопедија*, Београд: Редакција Војне енциклопедије, 1986.
2. *Encyclopedia Britannica*, London: 2005 Edition.
3. *Војни лексикон*, Београд: ВИЗ, 1981.
4. *Wikipedia – the free Encyclopedia*, Интернет претраживање.
5. Петар Томац, *Војна историја*, Београд: Војно дело, 1959.
6. Тодор Мирковић, *Војне стратегије и ратне доктрине суперсила и блокова – Еволуција с преласком у нови квалитет*, Београд: ВИЗ, 2003.
7. Тодор Мирковић, *Америчка војна стратегија – Јуче, данас, сутра*, Београд: Медија центар „Одбрана“, 2012.
8. *World Defence Almanac, 1999-2000*, London: 1999.
9. *US Army GREEN BOOK 2013-14*, Washington, D.C: Association of the U.S. Army, October 2013.
10. „Трка на дугој стази – Кина и безбедност Азијско-пацифичког региона“, Прилог 83, магазин *Одбрана*, Београд.

Документа

- International Strategic situation*, DND Policy Group, Otava, Canada, October 1999.
- Natinal Military Strategy Studies*, US Army Colledge, 2010.
- U. S. National Security Strategy*, White House Paper, May 20, 2011.
- SUSTAINING U.S. GLOBAL LEADERSHIP: Priorities for 21st Century Defense*, U.S. Department of Defence, January 2012.